Published November 6, 2020 Klapalekiana, **56**: 179–186, 2020
ISSN 1210-6100

Přednášky po Výměnném dni ČSE v roce 2018 a 2019

Bývalo dobrým zvykem, že po Výměnném dni ČSE, který se koná vždy na jaře a na podzim, byly součástí programu také odborné, ale i cestovatelské přednášky. Tyto přednášky byly oblíbené nejen mezi členskou základnou společnosti, ale také mezi ostatními sběrateli hmyzu. Zájem i aktivita členů ovšem postupně upadaly, taktéž přednášející bylo těžší a těžší sehnat. Toto vše vyústilo v postupný úpadek a nepravidelné konání přednášek, až roku 2013 přednášky po Výměnném dni ČSE zanikly zcela. Důvodů ale bylo vícero.

Iniciativa mladých členů společnosti, která vznikla v roce 2018, si za jeden z cílů vytyčila znovuobnovení cyklu přednášek po Výměnných dnech ČSE a jejich pravidelné konání v následujících letech. Odborné, ale i cestovatelské přednášky nejen zvyšují vědomosti členů, potažmo entomologů jako celku, ale mohou sloužit také jako skvělá prezentace oboru v očích širší veřejnosti a v neposlední řadě plní taktéž roli socializační a společenskou. Mezi tématy přednášek by i nadále měly zůstat návštěvy především exotických krajin, jejich diverzita a možnosti sběru hmyzu v tamních podmínkách. Jako další zásadní témata by měly být pokroky ve vědě. V posledních letech entomologie jako vědní obor zaznamenala velký rozmach především v oblasti ekologie, ve které nám výdobytky technického pokroku dovolují nedávno ještě netušené možnosti studia hmyzu, ale taktéž taxonomie zaznamenala doslova revoluci. Zlevnění a zpřístupnění analýz DNA a rozvoj molekulárních metod nám dnes dovolují odpovídat na otázky, jejichž zodpovězení bylo celá desetiletí předmětem neúspěšného snažení generací entomologů. Posledními velkými tématy by jistě měly být ochrana přírody v našich podmínkách a aktuální dění okolo ní. Společnost jako taková klade stále větší důraz na ochranu životního prostředí a přiklání se k udržitelnému hospodaření a šetrnému využívání přírodních zdrojů. Hmyz je neodmyslitelnou součástí všech ekosystémů a jejich nadměrné využívání až ničení ho silně ovlivňuje. Entomologové jsou tak jednou z nejvýznamnějších skupin, která má k tématu ochrany přírody co říci a nabídnout.

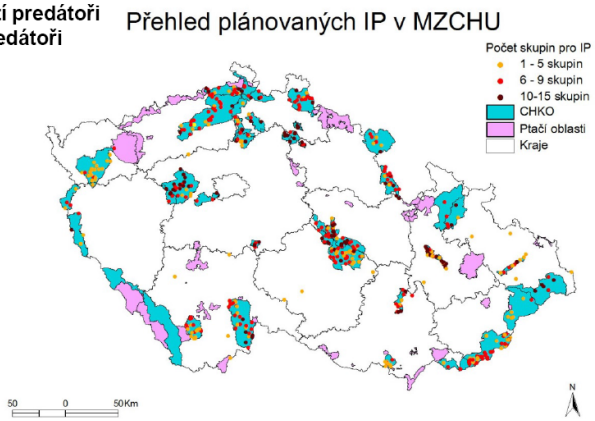
První dvě přednášky se uskutečnily po Výměnném dni ČSE v domě Barikádníků v Praze dne 20.10.2018. Zúčastnilo se 26 lidí. Další dvě přednášky poté proběhli 16.2.2019 tamtéž a poslechlo si je 27 lidí. Poslední cyklus přednášek proběhl dne 26.10.2019 a bylo přítomno 29 účastníků. Krátké shrnutí jednotlivých přednášek následuje za tímto textem. Tímto bychom přednášejícím rádi poděkovali za jejich čas a osobní nasazení a všem zúčastněným za vysokou účast a podmětnou diskusi. Závěrem bychom chtěli vyzvat členy k návrhům témat a přednášejících, o které by měli zájem. Své nápady, prosím, zasílejte na emailovou adresu společnosti: entospol@gmail.com.

Monitorovací a inventarizační programy Agentury ochrany přírody a krajiny ČR – Radek Hejda (20.10.2018)

Radek Hejda, koordinátor sledování stavu hmyzu na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR (dále AOPK ČR) představil členské základně rozsáhlé monitorovací projekty, které AOPK ČR zahájila v roce 2018 a které potrvají až do roku 2023 jakožto součást mapovacího projektu podpořeného v rámci Operačního programu životního prostředí. Cílená inventarizace vybraných skupin bezobratlých živočichů, obratlovců, rostlin i hub ve vybraných maloplošně zvláště chráněných území (dále MZCHÚ) by měla posloužit k tvorbě či úpravě plánů

Inventarizační průzkumy vybraných skupin:

- **vážky a vodní hmyz**
- **motýli bezlesí a křovin**
- **saproxylický hmyz a epigeičtí predátoři**
- **fytofágní hmyz a epigeičtí predátoři**

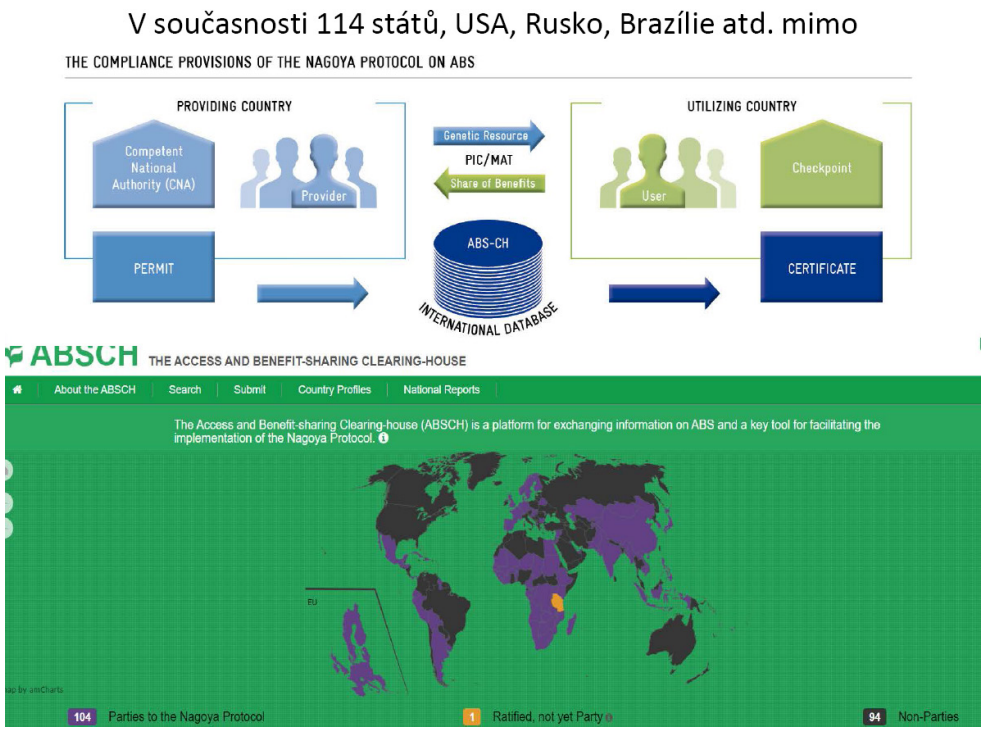

Obr. 1. Průzkumy se týkají různých skupin hmyzu. Z přiložené mapy lze vysledovat pokrytí průzkumů v rámci celé republiky. Slide z prezentace Radka Hejdy o monitorovacích a inventarizačních programech AOPK ČR. 20.X.2018. Orig. R. Hejda.

péče o MZCHÚ a tím i přispět k lepší praktické ochraně přírody. Přednášející vyjmenoval zkoumané skupiny, které se přímo dotýkají entomologů (Coleoptera, Lepidoptera, Odonata, Orthoptera), nastínil celý průběh průzkumu, včetně jeho ukončení závěrečnou zprávou, přičemž se zaměřil zejména na metodiku průzkumů. Zdůraznil důležitost těchto průzkumů, vzhledem k narůstajícím velmi varovným signálům, které naznačují rapidní úbytek hmyzu v krajině v uplynulých dekádách. Pokud chceme chránit přírodu, je třeba vědět, jaké druhy se na dané lokalitě vyskytují. Přednášející na závěr požádal členy České společnosti entomologické o pomoc v těchto výzkumných aktivitách AOPK ČR a poděkoval těm, kteří se již aktivně do projektů zapojili. Na závěr je třeba podotknout, že zhotovitel těchto průzkumů požívá výjimky ze zákazů sběru na zkoumaných lokalitách a taktéž může legálně odchytit a držet zvláště chráněné druhy živočichů, které by za normálních okolností nemohl v přírodě odlovit. Pro amatérské entomology tak tyto projekty skýtají nejen šanci dobrého přivýdělku, ale i pomoc v ochraně přírody a sběr hmyzu v zajímavých a často zapovězených lokalitách. Diskuse po přednášce se točila především okolo dotazů posluchačů, kteří již na projektech participují a některé věci jim nebyly dosud zcela jasné.

Putování po Jemenu – Petr Kabátek (20.10.2018)

Jemen – tajuplná země na jihu Arabského poloostrova, kterou již několik let sužuje válka. Jen málo cizinců se může pochlubit tím, že navštívili tuto zemi. Jedním z nich je i Petr Kabátek, který se do Jemenu dostal v rámci spolupráce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

Obr. 2. Některé státy na Nagojský protokol přistoupily, jiné nikoliv. Slide z prezentace Zdeňka Faltýnka Frice o Nagojském protokolu. 16.II.2019. Orig. Z. F. Fric.

a University of Sana'a. Čeští vědci v letech 2003 až 2007 podnikly několik objevných cest do této krásné země. Přednáška se týkala cest z let 2005 a 2007. Petr Kabátek hned na úvod zaujal posluchače tím, že před ně předstoupil v tradičním jemenském oděvu a s arabským nožem za pasem. Dále už následovala prezentace fotografií a poutavé vyprávění o různých zážitcích z cest, které ve vhodných okamžicích doplňoval v publiku sedící David Král, taktéž účastník těchto výprav a autor části fotografií. Města střídaly panoramata pouště a do toho se mísila celá řada exotických živočichů včetně hmyzu. Velká část Jemenu je již zoogeograficky považována za afrotropickou oblast, a tak s naší palearktickou oblastí má jen část společné fauny. Unikátnost zdejší přírody je tak opravdu úchvatná. Z těchto cest tak pochází spousta nových objevů a díky nim bylo popsáno několik desítek nových druhů hmyzu. Závěrečná diskuse se poté nevyhnutelně stočila k politické situaci v Jemenu a válečnému konfliktu, který již několik let tuto zemi sužuje a který zřejmě ukončil místní přírodovědné bádání přinejmenším na několik dalších let.

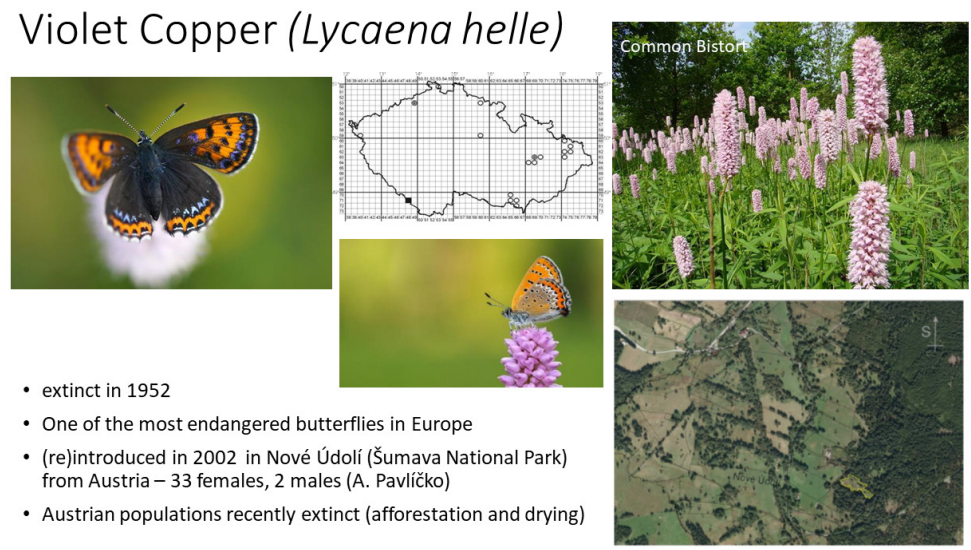
Nagojský protokol – Vladimír Vrabec
(zastoupen Zdeňkem Faltýnkem Fricem) (16.2.2019)

Vladimír Vrabec se musel bohužel z pracovních důvodů omluvit a jeho zástupcem se stal Zdeněk Faltýnek Fric, který jako kolega ze skupiny komunikující ohledně Nagojského protokolu s Ministerstvem životního prostředí, byl více než dobrou náhradou. Úvodem bylo

třeba sdělit přítomným několik základních informací, jelikož o Nagojském protokolu již leckdo slyšel, ale o poznání méně lidí přesně ví, co obnáší. Nagojský protokol se úzce pojí k Úmluvě o biologické rozmanitosti, která byla přijata již v roce 1992 v brazilském Rio de Janeiru na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji. Úmluva si klade za cíl především ochranu biologické rozmanitosti, která je chápána jako rozmanitost všech živých organismů a systémů, jichž jsou tyto organismy součástí, udržitelné využívání jejích složek a spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z genetických zdrojů. V říjnu 2010 proběhla v japonské Nagoji 10. konference, na které byl přijat tzv. Nagojský protokol. Ten má za úkol kontrolu třetího cíle úmluvy, tedy využívání genetických zdrojů. Přednášející dále nastínil, co vše je považováno za genetický zdroj a jaké to má důsledky pro různá odvětví obchodu a vědy. Zkráceně lze říci, že nakládání s genetickým materiálem by mělo podléhat přísným kontrolám, zvláště při vývozu ze země původu. Při přijetí tohoto protokolu všemi státy, by především pro vědce, kteří chtějí zkoumat genetickou rozmanitost organizmů, často napříč kontinenty vznikl nepřekonatelný problém nekonečné byrokracie a praktické znemožnění získání genetického materiálu z různých zemí světa. Jelikož se Evropská unie zavázala k přijetí tohoto protokolu, i Česká republika implementovala Nagojský protokol do své legislativy. Zde se ovšem ukázala nedokonalost celého systému. Problém působí již definice genetického zdroje jako takového, dále instituce, která chce vlastnit oficiální sbírku genetických materiálů je nucena vytvořit oficiální seznamy všech genetických zdrojů a zajistit přísná pravidla s jejich nakládáním. Problémů, které v praxi nastávají, je, jak uvedl přednášející, však celá řada. Některé země tak Nagojský protokol zcela odmítly (např. USA), většina zemí ho přijala, ale nijak ho neuvedla do praxe (např. většina zemí EU) a některé země ho implementovali do své legislativy a tvrdě ho začaly uplatňovat (např. Indie). Třetí skupinka zemí se tak díky tomu zařadila mezi státy, které prakticky paralyzovaly výzkum genetické diverzity na svém území nejen pro zahraniční, ale i pro tuzemské vědce. Přednáška byla velmi poutavá a vyústila ve vášnivou diskusi, ve které silně rezonovala myšlenka, kterou lze obsáhnout v otázce: „A co bude dál?“. Na závěr je však nutné podotknout, že zájmového sběratele se v současné chvíli tato legislativa nijak nedotýká.

Gruzie – Albert František Damaška (16.2.2019)

Bezpečnost a otevřenost některých států se poslední dobou výrazně změnila, a tak sběratelé a dobrodruzi hledají země, které jsou ještě dostatečně neprobádané a zároveň bezpečné stran sběru i zdraví. Jednou z takovýchto zemí je i Gruzie. Malá kavkazská země se opět pomalu stává oblíbenou destinací mnoha entomologů. Láká je obrovská rozmanitost místních biotopů, od mořských pobřeží po alpínské louky vysokých hor, která sebou nese i výraznou diverzitu živočichů i rostlin. Přednášející navštívil tuto zemi hned třikrát, a to v letech 2013, 2016 a 2018. Cesty byly uskutečněny v jinou roční dobu, a to brzy zjara, pozdě zjara a začátkem léta a na podzim. Bohatá fotografická dokumentace byla doplněna poutavým vyprávěním, které se neomezovalo pouze na přírodovědné poznatky, ale bylo protkáno i mnoha historickými údaji a taktéž představovalo život obyčejných lidí v Gruzii. Gruzie je velice zajímavou zemí po všech možných stránkách a každý si lze může nalézt „to své“. Fotografie v prezentaci nám představily jak život místních lidí, tak nepřebernou plejádu unikátních lokalit a obrovské množství často velmi rozdílných biotopů, které jsou od sebe vzdálené mnohdy pouhých pár stovek metrů. Fotografie zobrazující místní faunu a floru tak nemohly postihnout nádheru a bohatost této země a je třeba všem doporučit, aby ji zakusili na vlastní kůži. Přednáška sama

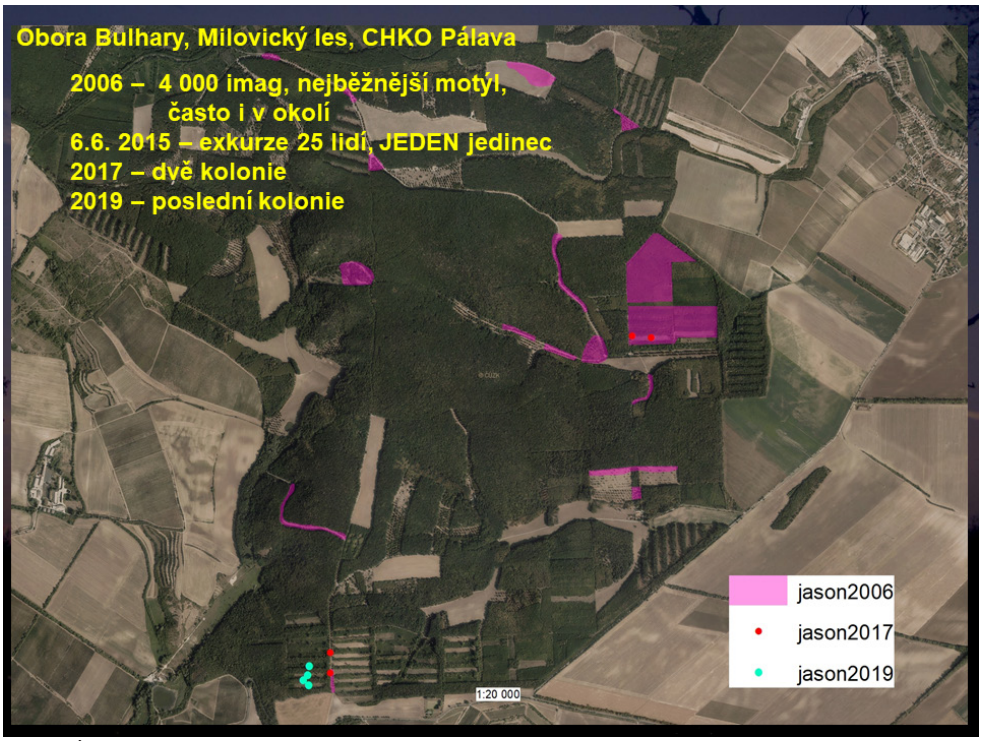

Obr. 3. O motýlích reintrodukcích na příkladu ohniváčka rdesnového (*Lycaena helle*). Slide z prezentace Ondřeje Sedláčka o reintrodukcích živočichů. 26.X.2019. Orig. O. Sedláček.

byla velmi poutavá, avšak časově náročná, a tak na závěrečnou diskusi zbyl pouze omezený čas. Ničemu to však neuškodilo, jelikož většina dotazů byla zodpovězena ještě v průběhu prezentace, kterou také ve správných okamžicích z pléna doplňoval Miroslav Mikát, sám účastník jedné z cest.

Reintrodukce živočichů – zbytečná zábava nebo legitimní nástroj v ochraně přírody? – Ondřej Sedláček (26.10.2019)

Ochrana přírody je mimo jiného plná filosofických otázek, morálních dilemat a kontroverzních témat. Jedním z takových jsou reintrodukce, či někdy repatriace živočichů, tedy jejich navrácení do původních nebo nových lokalit. Přednášející obšírně pojednal o důvodech, problémech a otázkách týkajících se reintrodukcí, a poté navázal nejznámějšími tuzemskými příklady podařených i nepodařených reintrodukcí obratlovců – bobr evropský (*Castor fiber*), puštík bělavý (*Strix uralensis*), krkavec velký (*Corvus corax*), orel mořský (*Haliaeetus albicilla*), tetřev hlušec (*Tetrao urogallus*), sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) nebo rys ostrovid (*Lynx lynx*). Všechny tyto příklady ukazují kombinaci správných i špatných kroků v reintrodukci živočichů a přednášející je u jednotlivých příkladů detailněji probíral. Jednoduše lze říci, že před tím, než přistoupíme k reintrodukci nějakého živočicha, je třeba si zodpovědět řadu otázek, například: Je reintrodukce opravdu nutná? Nemůže lokalitě více uškodit než pomoci? Neohrozí návrat konkrétního živočicha jiné (cennější) druhy, které se po jeho vymizení na lokalitě objevili? Je lokalita na návrat živočicha dostatečně připravena? A nedokázal by se tam dostat sám? Podobných důležitých otázek je celá řada. Opravdu zásadní pro úspěšnou reintrodukci je připravenost lokality pro daný druh. Jestliže lokalita není vyhovující, můžeme tam dovážet živočichy desítky let a oni se zde stejně neuchytí. Dalším velkým problémem jsou amatérsky provedené „reintrodukce“. Zájmový sběratel odjede na Balkán,

Obr. 4. Úbytek jasoňů dymnivkových (*Parnassius mnemosyne*) v oboře Bulhary je tragický. Slide z prezentace Lukáše Čížka o vlivu hospodaření na populace motýlů. 26.X.2019. Orig. L. Čížek.

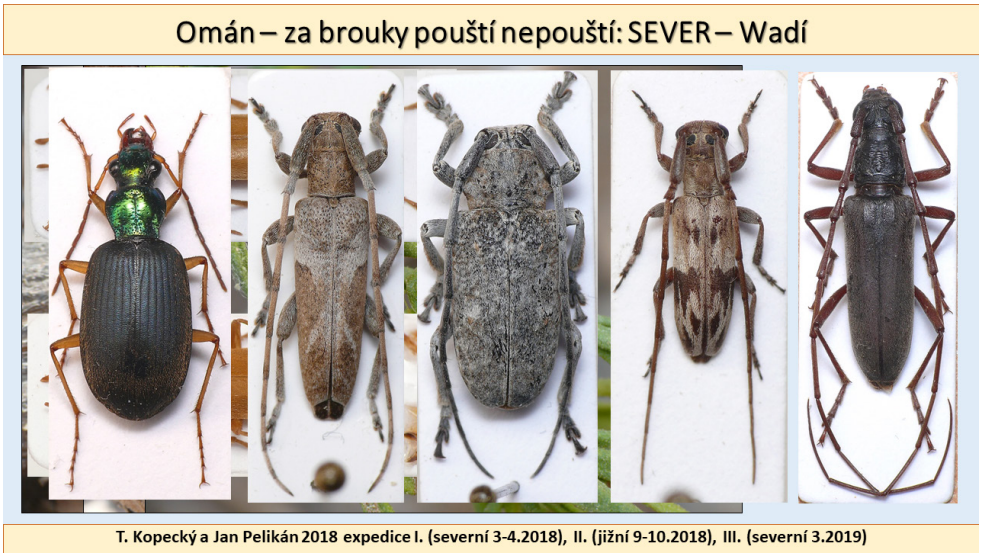
zde nasbírá pár motýlů a ty vypustí za svým domem na louku, ze které před časem vymizeli. Kromě jiného se ovšem s pokrokem v molekulární biologii začíná ukazovat, že jednotlivé populace druhů napříč jejich areálem mají často velice odlišnou genetickou strukturu. Zjednodušeně řečeno, můžeme k nám takto dovést „druh" živočicha, který u nás historicky nikdy nežil, a byť je původnímu druhu sebepodobnější, může mít zcela odlišné ekologické nároky. Specializovanější část přednášky se poté týkala příkladů reintrodukcí denních motýlů jako modelových organismů pro případné hmyzí reintrodukce. Přednášející opět nabídl několik příkladů od nás i ze zahraničí – modrásek černoskvrnný (*Phengaris arion*) z Velké Británie, ohniváček rdesnový (*Lycaena helle*) ze Šumavy nebo snad neznámější případ reintrodukce hmyzu u nás, jasoň červenooký (*Parnassius apollo*) vypuštěný u Štramberka v osmdesátých letech 20. stol. Přednášející zdůraznil nutnost kontroly a zaznamenání celé reintrodukce a opět shrnul základní podmínky, které je třeba v případě reintrodukce dodržet. Na závěr velice podrobně pojednal o reintrodukcích, na kterých se sám podílel. Jedná se o vypouštění modráska hořcového (*Phengaris alcon* f. *alcon*), modráska komonicového (*Polyommatus dorylas*) a hnědáska květelového (*Melitaea didyma*) na různé lokality ve středních a jižních Čechách. Závěrečné poselství celé prezentace tedy znělo: Reintrodukce ano, ale pouze odborně provedené a dobře promyšlené. Nahodilým rozhazováním živočichů po krajině můžete způsobit nedozírné škody, i když jste měli dobrý úmysl.

Za všechno může sucho!? Lesy ve vlastnictví státu a chráněný hmyz – Lukáš Čížek (26.10.2019)

Jak sám přednášející hned na začátku uvedl: „U motýlů ještě zůstaneme, ale povídání nebude zdaleka tak pozitivní". A to se bohužel potvrdilo. Přednášející se ochranou přírody zabývá řadu let, a také díky němu se ČSE kompetentně vyjadřuje k mnoha kauzám v ochraně přírody, které se přímo či nepřímo dotýkají hmyzu. Přednáška samotná se skládala ze dvou částí, týkajících se našich dvou entomologicky nejcennějších jihomoravských oblastí, tedy lužních lesů v oblasti soutoku Dyje a Moravy a Národního parku Podyjí. Problematika „Moravské Amazonie", jak se často oblasti lesů v okolí soutoku řek Dyje a Moravy přezdívá, je mnohým entomologům všeobecně známa, jelikož tuto oblast intenzivně navštěvují. Přednášející na několika příkladech poukázal, jak se nešetrné hospodaření Lesů ČR podepisuje na vzácných druzích těchto lokalit. Například vymizení jasoně dymnivkového (*Parnassius mnemosyne*) v oboře Bulhary šlo zcela jistě zamezit jen šetrnějším přístupem majitelů obory. Celkově se dá říci, že v pozadí těchto extinkcí se skrývají dva důvody, které lze ovlivnit činností člověka, a to nešetrné zásahy v podobě hospodaření v lesích a neúměrné stavy spárkaté zvěře v oborách. Holosečné hospodaření a následné frézování vykácených ploch naprosto devastuje tyto lokality a z příhodných světlých stanovišť uprostřed lesů činí pustou poušť bez života. Taktéž nedostatečné ponechávání mrtvého dřeva a výstavků je důvodem pro úbytek hmyzu. Druhy jako tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*) potřebují staré mohutné osluněné duby, kterých se začíná v krajině silně nedostávat. Ale to už jsme plynule přešli do druhé části přednášky, která se týkala NP Podyjí. Přednášející demonstroval postupné zarůstání NP Podyjí a kritizoval současnou zonaci parku, která zřejmě výrazně přispěje k tomuto trendu v budoucnu. Velká část dosud bezlesých stanovišť, malých stepiček a lesních mýtin, se v rámci nové zonace dostala do bezzásahové zóny. To jinými slovy znamená, že údržba bezlesí v těchto lokalitách nebude možná, jelikož jakákoliv těžba dřevin je z těchto lokalit vyloučena. Přednášející varoval před postupným zarůstáním krajiny a tím mizením světlomilných druhů hmyzu. Posteskl si, že i v národním parku, kde je umožněna v rámci zákona maximální možná péče ve prospěch přírody, se tak neděje a řada zejména světlomilných druhů je zde v ohrožení. Na závěr vyzdvihl roli entomologů v této problematice, když upozornil na to, že jediná skupina, která disponuje tvrdými daty o těchto fenoménech, jsou právě entomologové. Podle něj se nikdo jiný neozve. Je třeba více se zasadit o ochranu takovýchto lokalit, dokud je čas.

Omán – za brouky pouští nepouští – Tomáš Kopecký (26.10.2019)

Přednášející navštívil Omán již třikrát a jak přiznal před prezentací, čtvrtou cestu do této tajuplné země nevylučuje. Sultanát Omán je přeci jen pro většinu lidí stále zemí exotickou. Často se můžeme setkat s obavami cestovat do států Blízkého východu. Jednou z dostupných a pro cestovatele přívětivých zemí je právě Omán, a to hned z několika důvodů. Je to země otevřená, s umírněnou formou islámu, poměrně bohatá s dobrou infrastrukturou, bezpečná na úrovni států EU, žije zde velice přátelské obyvatelstvo a neexistují zde prakticky žádná omezení pro entomology a jiné dobrodruhy. Nikdo badatele při sběru z přírody nevyhání, někdy ománci s dětským zájmem sledují jeho počínání, nebo se ho, jak jim velí dávný zvyk, snaží pohostit. V zajímavé přírodě Ománu je možné stále objevit nové pro vědu neznámé druhy hmyzu. Cestovatel musí za dopravu do Ománu počítat s trochu vyššími náklady, než jsou náklady na cestování po Evropě. Nicméně samotné náklady v místě jsou nižší než u nás.

Obr. 5. Na Arabském poloostrově se dá nalézt nejeden zajímavý druh. Slide z přednášky Tomáše Kopeckého o putování po Ománu. 26.X.2019. Orig. T Kopecký.

Je třeba také být více obezřetný při pohybu v terénu, protože zde žije několik nebezpečných a jedovatých živočichů. Přednášející navštívil jak sever Ománu, tak jeho jižní část. Oběma částem se věnoval samostatně. Představil překvapivou rozmanitost místních biotopů – od pobřeží, slanišť, přes různé typy wádí, kamenitých i písečných pouští a dvoutisícové pohoří Al-Hadžar na severu, až po řídké pastevní lesy, opadavé pralesy a sukulentové buše na jihu země. Různé biotopy obývá bohatá fauna a flora, a tak se bylo na co dívat. Fotografie zdaleka nedokázali postihnout diverzitu místních živých forem, a tak zůstává na každém, aby tuto zemi navštívil osobně. Lákadel je zde opravdu velké množství.

David SOMMER, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha & Fakulta životního prostředí, Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha

Lucie HRŮZOVÁ, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha & Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha